

BREU EPISTOLARI DE FRANCESC MASPONS AMB PERE ALSIUS
TRADICIONS DEL VALLÈS (1876)

Joan Armangué i Herrero
Universitat de Càller

1. *Epistolari entre Pere Alsius i Francesc Maspons*

Deixant de banda un ambiciós projecte –massa ambiciós, sens dubte– que pretenia recollir en volum el llegendari català, Francesc Maspons va optar per limitar-se a enllestir unes més modestes *Tradicions del Vallès* (1876). Per tal de recollir materials directament relacionats amb les sis llegendes del llibretó, abans de la seva publicació s'havia adreçat, tal com ell mateix ens informa, «a diferents amics que es dediquen a eixa classe d'estudis a les nostres terres, demanant-los que ens enviessin les tradicions que referent a les encantades ['dones d'aigua'] hi hagués en cada una de ses respectives comarques». ¹ Respongueren a la seva crida només dos corresponsals (si més no, amb dades de prou d'interès): els senyors Joan Baptista Ferrer, de Girona; i Pere Alsius, de Banyoles. Cal tenir en compte que tos dos prohoms tenien relació entre ells a través de l'Associació Literària de Girona, fundada aquell mateix any 1876. No fóra estrany que s'encomanessin mútuament la voluntat d'estudiar el tema que se'ls demanava i, fins i tot, que organitzessin el treball conjuntament.

Maspoms coneixia Alsius a través del seu *Ensaig històrich sobre la vila de Banyolas* (1872), on el banyolí havia publicat, paral·lelament a les dades històriques, certes llegendes extretes també de fonts d'arxiu. Maspons, pocs anys després, mentre redactava «La llegenda del drac» de Sant Llorenç de Munt per a les *Tradicions del Vallès*, va trobar oportú d'incloure una nota en la qual recordava el verinós drac de l'estany de Banyoles, tot fent obertament referència a Pere Alsius i al seu *Ensaig històrich*, a partir del qual transcrivia íntegrament el text de la llegenda (Maspons 1952: 40). No és estrany, doncs, que Francesc Maspons es recordés d'ell quan necessitava informadors d'arreu de Catalunya per anotar les llegendes sobre «La dona d'aigua» i «Les encantades de Vallderrós» de les seves *Tradicions del Vallès*.

La resposta de Pere Alsius arribà l'estiu de 1876, mentre Maspons passava un dies de descans a Castellví de Rosanes. Des de ca l'Abat, Maspons respongué a Alsius –i probablement també a Joan Baptista Ferrer– que les seves llegendes «ocuparan un dels puestos més distingits en ma publicació de les *Tradicions del Vallès* i se faran llegir ab moltíssim de gust per tots los amants de la tradició popular». Aquest lloc *distingit* fou, al capdavant, una llarga nota a les *Tradicions del Vallès*,

¹ No seguim la primera edició de l'obra, sinó la segona (Maspons 1952: 53), «amb ortografia i sistema gramatical regularitzats», tal com consta en el pròleg a càrrec del fill de Francesc Maspons i Labrós (el nostre folklorista), Francesc Maspons i Anglasell.

concretament la segona de «Les encantades de Vallderros», en un aiguabarreig d'informacions diverses (Maspons 1976: 52-58).

El text íntegre de la carta de Maspons a Pere Alsius, fins ara inèdita, és el següent:²

[Carta 434]

Casa Abat de Castellví, 23 d'agost de 1876

Mon benvolgut senyor i amic.

En eixa casa de camp del terme de Castellví de Rosanes, on he vingut ab ma família a passar uns quants dies, he rebut la última de V. per a mi molt apreciada. Noves, boniques e interessants són les tradicions que V. ab ella m'envia i cregui que ocuparan un dels puestos més distingits en ma publicació de les tradicions del Vallès i se faran llegir ab moltíssim de gust per tots los amants de la tradició popular. Un incident he trobat en elles que fins ara no havia conegut i que no deixa de tenir molta gràcia al mateix temps que delicadesa: lo fil prim filat per las Goges que els guarda la roba³ i baix lo qual se les coneix en los pobles del Nord. Ja són Aloges, que és tant com «beguda preparada ab mel, espècies i aigua aromàtica», com lo agasajador hidromel dels cavallers feudals de l'Edat Mitja ab què obsequiaven a sos hostes, semblança que no deixa de ser notable. Ja Goges, ja Encantades, ja Bruixes, etc., etc., mes jamai fades.⁴ Indudablement que la Iglésia que tan s'aprofita de la tradició, com vaig explicar en lo pròlech de ma segona sèrie de *Cuentos populares* [1872], borrarà eix nom per a borrar dels pobles la idea del fatalisme o del destí inevitable, o en termes més vulgars del planeta que segons lo poble té cada home així que neix. No hi ha més que observar per a comprovar-ho, que no es troba mai cap fada en nostres qüentos, i així ho reconeix D. Manel Milà en son *Romancerillo* [1853]. Són benèfiques velletes les que fan son paper; són tot lo més bruixes, però mai fades, i és que eixes prenen desseguida lo lloc que tenien en les mitologies greca [sic] i romana, lo de predestinar la sort de cada u. Miri los qüentos de Perrault, los qüentos sicilians de Pitre, i en tots veurà que es converteixen en sers que són presents al naixement de l'héroie i li predestinan que té de morir de un cop de fus, com «L'hermosa del bosc encantat»; o d'algun altre instrument, de la mateixa manera que les Parques preveuen que Meleagre morirà a l'acabar-se de extingir lo tió que llencen al foc i que malgrat el cuidado que es té en que no cremi, amagant-lo, a la fi és llençat a l'element devorador i acaba

2 De fet són inèdites totes les cartes de Francesc Maspons a Pere Alsius custodiades a l'Arxiu familiar, secció *Epistolari*. Actualment aquest fons és en procés de classificació i estudi. De qualsevol manera es tracta de les cartes que duen el núm. 417, 434, 435, 440 i 442. Agraïm a Àngel Vergés la facilitació de tots aquests materials.

3 Efectivament, Pere Alsius havia escrit a «Les aloges de l'estany de Banyoles»: «Per evitar tot contacte amb els mortals, durant el dia deixaven divagar son esperit [...] pels propis caus i balmes de les Estunes, l'entrada dels quals impedièn les espesses malles s'un imperceptible filat»; i a «El Cau de les Goges»: «[La blanca roba de les goges] es veia eixugar a dalt d'una inaccessible penya, sense que de ningú pogués ser robada, resguardada per un delicat i prim fil que elles hàbilment filaven» (com que la nota ocupa poc espai, no indicarem la pàgina d'on extraïem les nostres referències, fàcilment localitzables dins Maspons 1976: 52-58).

4 Sembla talment com si Maspons no conegués o no tingués presents els termes d'«aloja» i «goja». D'aquesta manera, Pere Alsius ha aportat una informació gràcies a la qual Maspons construirà una complexa teoria sobre l'important paper de l'Església a l'hora de perpetuar i canalitzar certes creences paganes, emprant gairebé les mateixes paraules ara consignades a la seva carta. Ara bé, aquesta bastida en difícil equilibri es desmunta tota sola quan veiem que ell mateix, Francesc Maspons, a «La dona d'aigua» de les *Tadicions del Vallès*, empra en dues osacions la paraula «fada» (Maspons 1976: 27).

quan menos s'ho pensa ab la vida d'aquell. És a dir, que es fan àrbitres del destí de l'home i lo subjecten a una mort fatalista, com fatalista era el gentilisme. La religió cristiana no ho podia acceptar, i sens dubte per això anà barrant lo nom de fades, que tant recordava la *fata* llatina. No és estrany, doncs, que cada comarca hagi donat nom especial a eixos sers que els hi dugué la tradició germànica y que tan bé s'adaptaren a ses idees. I cregui que no deixarà de cridar l'atenció lo trobar-les ab noms tan especials com lo d'Aloges i Goges. Ells faran més estimable i curios mon llibre i per això jo li tinc d'estar a V. doblement agraït. Penso demà passat tornar-me'n a Barcelona i allí completaré les notes a mes tradicions, una de les quals serà la tradició, o millor tradicions, que copiaré íntegres tal com V. s'ha servit enviar-me-les, doncs que tan bella i correctament les descriu V.

Quan sigui lo llibre imprès, que ab la calma que en la impremta de la Renaixença hi van compto que potser encara tardarà un mes, com pot suposar n'hi enviaré un exemplar, ja que tant l'haurà embellit.

Per ara resta'm sols donar-li les gràcies i pregar-li que si per cas sapigués algú que conegués alguna altra tradició referent a dits sers, ja fos a Camprodon, Puigcerdà o algun altre poble, me faria molt favor de indicar-me'l per a demanar-li també sa cooperació.

Quedo de V. amic i S.Q.B.S.M., Francisco Maspons.

La llegenda tramesa per Joan Baptista Ferrer, «L'encantada Guilleuma», malgrat el seu interès no s'adeia gaire al treball en curs de Francesc Maspons, el qual, així i tot, va publicar-la no pas de manera literal, sinó resumida en forma de perífrasi. Efectivament, Guilleuma no és descrita ben bé com una dona d'aigua, sinó com la dama encantada del castell de Montsoriu que es llençà, això sí, al Gorg Negre «acompanyada d'innombrables follets i bruixes». Maspons posà aquesta llegenda en relació amb la del Gorg Negre dels *Recuerdos y bellezas de España*, de Pau Piferrer (1842: 82-83); nosaltres, alhora, remetem a la llegenda de la cova Guilleuma de Montcada, a càrrec de Joan Bru Sanclement, on la dama embruixada era la muller del famós noble i que, seguint la cova, podia arribar fins al mar, prop de Montgat (Bru 1881).

Les tres llegendes de Pere Alsius foren acollides, en canvi, de manera integral, sense manipulacions, «a fi que no perdin cap de les moltes bel·leses que així en el fons com en la forma contenen». Es tracta de «Les aloges de l'estany de Banyoles», «El cau de les goges» i «Les encantades de la cinglera de Parets». Maspons considerà aquesta darrera com una variant de la seva, «La dona d'aigua», i a partir d'aquí va posar-les totes dues en relació amb els llegendaris de cultures tan llunyanes com la germànica de Baden-Baden; la «indiana» de Waki, el caçador; i la basca de *Maytagarri*. No sap encara que hauria pogut trobar moltes variants d'encantades com aquell qui diu sense sortir de casa. Àngel Vergés (2016: 177-184) n'assenyala les següents:

[Aquesta] estructura narrativa també podem trobar-la a «L'encantada casada» d'Amades (1949); a «La dona d'aigua de Gualba» de les *Llegendes del Montseny*, de Martí Boada (1992); a «El pou de la Goja», de Xavier Cortadellas, dins les *Llegendes de les Gavarres* (1996); a «La dona d'aigua de can Perarnau», de J. Collell i C. Escudé, dins *Històries, contes*

i rondalles de la vall de Riells de Montseny (2000); o «La goja de Fenals d'Aro», de Gabriel Martín, dins *L'Empordà fantàstic* (2004).⁵

Més que no pas això, però, ara ens convé parar atenció en els comentaris de Pere Alsius sobre les llegendes que tramet. En absència dels originals, ens hem de conformar amb la testimoniança indirecta de Maspons, que copia el següent paràgraf en la seva erudita nota:

Entre les consideracions que en ses cartes⁶ acompanyatòries ens fa el propi senyor [Alsius], no podem menys de copiar la següent, que acaba de confirmar nostra opinió respecte a la influència de l'Església: «Tots aquests ésser fantàstics que les tradicions descriuen amb els variats noms de “fades”, “bruixes”, “encantades”, “follets”, “esperits malignes” i altres, creu el poble que en realitat existiren en altres temps, però que han deixat de tenir influència sobre l'home gràcies al costum introduït pel cristianisme, de recórrer a invocacions piadoses per a deslliurar-se de tan ridículs enemics, i sobretot amb la introducció de tocs d'oracions, que vingué [el cristianisme] a donar l'últim cop per a desarrelar aquestes reminiscències del fanatisme gentilic o bé una excessiva credulitat religiosa».⁷

Aquesta correspondència, dèiem, s'esdevingué durant l'estiu de 1876. Per a Pere Alsius aquell any va ser, per tant, molt actiu des del punt de vista relacional: es fundava l'Associació Literària de Girona, que ell mateix havia de presidir més endavant; a Barcelona es constituïa l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, amb la qual com veurem havia de col·laborar tot seguit; i un futur consoci es creuava en la seva vida, Joan Bru Sancliment.

Joan Bru, en efecte, l'estiu de 1876 va dur a terme una excursió particular a Banyoles, localitat que, en publicar-ne records deu anys després, va descriure d'aquesta manera:

Era per l'agost de 1876 quan per primera vegada vaig visitar la pintoresca vila de Banyoles, situada a tres hores de Girona. Una de les precositats ab què la Naturalesa ha dotat a Banyoles és son Estany, molt conegut per l'abundor de forasters que durant la temporada estiuenca acuden a prendre l'aigua sulfurosa que raja en gran [sic] d'una font situada a curta distància de la vila i junt a la qual s'aixeca un bon establiment de banys (Bru 1886).⁸

5 De fet, aquests són els exemples més evidents i útils per a un estudi comparatiu. Se'n podrien afegir d'altres, però la lectura seria massa avorrida i no afegiríem gaire continuïtat a la nota. Així i tot, ni que sigui perquè en quedi constància, voldríem assenyalar una variant del Maresme, concretament de Sant Iscle, inclosa al recull *El Maresme fantàstic* (2012), a càrrec de Ramon Coll.

6 És a dir, Pere Alsius no li havia enviat les tres llegendes en un sol plec, sinó que havia establert amb ell una correspondència més o menys fluida.

7 És decididament equívoca, si més no expressada d'aquesta manera, la hipòtesi que Alsius proposa: sembla ben bé que per espantar les forces misterioses de la Natura –dèbils enfront del Cristianisme, però existents– n'hi hagi prou amb fer repicar les campanes. Tampoc no resulta clara, ni la trobem immediata, la relació entre el paganisme i l'«excessiva credulitat religiosa».

8 Les llegendes intitolades «Estany de Banyolas» i «La font de las ánimas» ocupen les pàgs.

Es tracta de la Font Pudosa i del Balneari de la Puda, establiment que, a través del turisme, contribuïa a la represa econòmica local. I és ben particular el fet que el mateix Joan Bru, que ja hem trobat abans quan recorria la cova Guilleuma de Montcada, en l'acta d'aquella mateixa excursió escrivís: «Passarem a l'anomenada *Font Pudenta* [de Montcada] junt a la via del carril i qual aigua té de sulfurosa lo nom, puig que és molt poc marcat lo gust de sofre que s'hi nota» (1882: 224). I és que –afegim nosaltres amb ironia– si el 1876 havia tingut ocasió de tastar les aigües salutíferes de Banyoles, cinc anys després bé se'n devia recordar encara l'olor...

Tornant a les llegendes, a partir del record de la seva primera estada a Banyoles, Bru va publicar «Estany de Banyolas» i «La font de las ánimas» (1886). Es tracta de dos textos de molt d'interès que tracten sobre l'origen llegendari del llac i la destrucció del Castell, a més d'oferir una simpàtica anècdota d'ànimes juganeres. Des del punt de vista de les connexions associatives, però, hem d'assenyalar que l'«Estany de Banyolas» no té cap relació ni amb els treballs de Francesc Maspons ni amb els de Pere Alsius: Joan Bru no hauria deixat de recordar el nom del farmacèutic banyolí al text, senyal que no el degué conèixer en aquella ocasió (1876).

Pocs dies després de la carta de Maspons a Alsius, del 23 d'agost de 1876, el banyolí va respondre al seu amic folklorista amb el desig de satisfer el seu interès envers possibles variants llegendàries «a Camprodon, Puigcerdà o algun altre poble», com li demanava. De la resposta de Maspons, firmada just una setmana després de la precedent, el 31 d'agost, en podem fàcilment deduir les indicacions –lleugerament útils, pel que veurem– que Alsius li havia fet arribar:

[Carta 435]

Barcelona, 31 d'agost de 1876

S. D. Pere Alsius

Molt estimat senyor y amic: acabo de rebre la seva molt estimada i agraeixo a V. la molta diligència per a complaure'm; efectivament, després d'haver-li escrit ma darrera vaig pensar que en Puigcerdà hi havia lo farmacèutic D. Josep Martí, de qui V. me parla, i com lo havia conegut un estiu que lo vaig anar a passar a Cerdanya, li escriguí; en quant a lo Sr. Moré de Camprodon, tinc la proporció [sic] de que lo meu germà ha anat aquest any a passar una temporada a dita vila i sé que el coneix, per lo tant li escriuré dient-li, ja que V. m'ho permet, que V. me l'ha indicat com a persona coneixedora de nostra història i literatura. De totes maneres, per totes dues indicacions jo li dono les més completes gràcies, així com també per la del Sr. Bolós d'Olot, lo museu del qual vaig visitar, doncs que vaig ser a dita vila l'any 1871, coneixent a los Srs. Estorch, Fontanella i altres de la mateixa. Per lo demés, les tradicions que V. va servir-se enviar-me i que sincerament li repeteixo que han de cridar l'atenció, estan massa ben redactades per a que jo m'atreveixi a posar-hi la mà com V. me diu faça.

Me repeteixo de V. agraït i sempre amic i S.S.Q.B.S.M., Francisco Maspons i Labrós.

87-92. Pel que fa a la primera, se'n conserva una còpia manuscrita al Fons Cels Gomis (còpia a càrrec d'ell mateix). Dec aquesta informació al col·lega Emili Samper; pel que fa al Fons Gomis, veg. efectivament Samper (2013: 88-93).

2. L'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC)

Amb tot això, Pere Alsius s'aproxima a l'ambient excursionista que acaba de sorgir a Barcelona. Perquè, de la mateixa manera que Maspons l'havia pogut conèixer de nom a través de l'*Ensaig històrich sobre la vila de Banyolas* del 1872, també Josep Fiter, aleshores president de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1876), en tenia notícia. I quan fou el moment de buscar socis delegats (sovint anomenats «no residents», és a dir, no residents a Barcelona), s'hi adreçà per escrit per tal de demanar-li la seva adhesió; havent-ne rebut resposta afirmativa, el 4 d'agost de 1877 l'Associació informava el nou soci que havia estat nomenat delegat a Banyoles.⁹

L'adhesió, doncs, va ser ràpida i el resultat eficaç: dos mesos més tard, l'octubre de 1877, en qualitat de membre de l'ACEC, Pere Alsius va escriure el seu primer i únic article per a les *Memòries* de l'entitat: «Restos romans en la Garriga».¹⁰ Es tracta d'una senzilla descripció de la localitat, on fonamentalment es posen en relleu les seves arrels romanes i, per tant, la seva riquesa arqueològica. «Assumptos d'interès privat –escriu Alsius– me portaren a la Garriga (Vallès) a mitjans del passat mes de setembre [de 1877], en qual poble vaig permanèixer tres dies». Tot i que defineix la seva com una *excursió arqueològica*, de fet no era aquest el motiu que el duia a la Garriga, altrament s'hauria interessat per la seva passió amb major dedicació: «La pluja i falta de temps, com he dit al principi, m'impediren donar majors proporcions a ma excursió arqueològica, així com la ignorància en què aleshores estava respecte dels curiosos datos recollits pel Sr. Arabia». Es refereix a l'«Excursió a la Garriga, Ripoll, Núria i Sant Joan de les Abadesses», firmada efectivament per Ramon Arabia i publicada al primer volum de les *Memòries de l'ACEC*, aparegudes tardanament el 1880.¹¹ És precisament en aquest mateix volum on apareix també l'article de Pere Alsius, escrit com hem vist l'octubre de 1877; la casualitat volgué que poc abans que no pas ell Ramon Arabia s'aturés a la Garriga en la seva llarga excursió, i en descrivís aspectes d'època medieval. N'hem de deduir que entre mitjan setembre de 1877 (data de l'excursió d'Alsius) i el 17 d'octubre (data de la firma del seu text) hom féu arribar a Pere Alsius els «curiosos datos recollits pel Sr. Arabia». En definitiva, un contacte epistolar probablement a càrrec d'Arabia mateix, un dels màxims representants de l'excursionisme català que col·labora així amb el novell Pere Alsius.

3. L'Associació d'Excursions Catalana (AEC)

A instàncies de l'Associació Catalanista, que li demanava d'enriquir, dins de les seves possibilitats, la Biblioteca de l'entitat, Pere Alsius va fer donació del seu *Ensaig històrich sobre la vila de Banyolas* abans del 18 de setembre de 1879, des del

⁹ Per a la redacció d'aquest capítol hem seguit, a l'*Epistolari* de l'Arxiu familiar Alsius, els documents procedents de l'ACEC; es tracta de les cartes que duen el núm. 380, 387, 388, 419, 511, 515 i 521.

¹⁰ *Memòries de l'ACEC*, I (1876-1877): 132-136, text firmat el 17 d'octubre de 1877.

¹¹ *Memòries de l'ACEC*, I (1876-1877): 54-73, text firmat el 9 d'agost de 1877.

moment que aquesta és la data de la carta d'agraïment a càrrec del bibliotecari. A partir d'aquest moment, però, trobarem el seu nom sobretot entre les files de la nova Associació d'Excursions Catalana, nascuda per escisió de la Catalanista el mateix 1879. El 3 d'agost de l'any següent esdevingué efectivament membre delegat d'aquesta segona associació, en aquell període presidida per Ramon Arabia.¹² Això no vol dir, però, com succeí en molts altres casos, que abandonés completament la Científica, des del moment que el juliol de 1880 aquesta darrera li demanava encara els horaris dels cotxes que tenien parada a Banyoles, amb la intenció d'organitzar alguns itineraris excursionistes pel Principat.

Per tal d'establir un bon lligam amb la Catalana, el banyolí generosament, durant el període de mandat d'Arabia (1879-1883), fa donació a la Biblioteca i al Museu, tal com llegim a les pàgines del *Butlletí de l'AEC*, dels següents materials: un exemplar de l'*Ensaig històrich sobre la vila de Banyolas – Apéndices* (1881); «un exemplar de mineral de ferro, anomenat chalco-pirita, procedent de Cap-gros, de Palamós»; i el *Nomenclator geográfico-histórico de la provincia de Gerona*, a càrrec seu i de Celestí Pujol i Camps (1883).

Vegem, però, com aquesta Associació permetrà a Alsius d'aproximar-se de nou a Francesc Maspons. De moment convé que ens l'imaginem no al capdavant ni dins d'una delegació local ben organitzada, sinó simplement com a *soci no resident* a Barcelona i, per tant, *soci delegat* a Banyoles. Era implícit, des d'aquesta posició, que hom s'esperés d'ell l'hospitalitat adequada i l'ajut organitzatiu necessari quan els socis de la Catalana anessin a Banyoles o bé hi passessin al llarg dels seus itineraris excursionistes. Abans de les trobades era natural i necessari que els detalls de l'excursió s'organitzessin amb temps de manera espistolar. Ja hem vist que l'ACEC li havia demanat els horaris dels cotxes que havien de menester per als seus desplaçaments pel Gironès.

És així com arribem al primer contacte directe de caràcter associatiu. Artur Osona, un dels membres més actius de l'entitat, va haver de passar per Banyoles al llarg de la seva «Excursió particular al Puigsacalm i cinglera dels Aiats», a la qual dedicà els dies 23-28 d'octubre de 1881, i li anava bé de trobar-hi algun guia local. Va recórrer, per tant, als dos socis delegats que hi havia aleshores a Banyoles: Pere Alsius i Mn. Joaquim Garriga, que Artur Osona recorda entranyablement a l'acta de l'excursió.

A les 12 i ½ [del dia 23 d'octubre de 1881] sortírem [de Girona] ab los cotxes d'en Peret, pera Banyoles, on arribàrem a les 2 i ¼, visitant tot seguit el soci delegat D. Pere Alsius, distingit historiador i naturalista tan savi com modest, qui posseeix una regular col·lecció

¹² L'*Epistolari* de Pere Alsius acull una sola carta de l'AEC, la núm. 408, firmada efectivament el 3 d'agost de 1880. A partir d'aquest moment, Alsius mantindrà una correspondència de caràcter personal amb diversos socis de l'entitat, sobretot amb l'amic Ramon Arabia. Hi trobem a faltar correspondència amb Francesc Maspons, probablement interrompuda després de l'aparició de les *Tradicions del Vallès* (1876).

de fòssils, entre ells un de reno [...]. Després de donar-li les més expressives gràcies per sa franca i coral recepció, passàrem a visitar a l'altre soci delegat de Banyoles, lo virtuós sacerdot i entusiasta catalanista, lo Reverend D. Joaquim Garriga, qui portà sa amabilitat a l'extrem d'acompanyar-nos constantment. [...] Arribats a la «Fonda de Flora», per cert bastant careta i no molt confortable, nos despedírem de mossèn Garriga, regraciant-lo de tot cor per son sens igual companyerisme i extremada galanteria (Osona 1881).

Pel que fa al retrobament amb Francesc Maspons, els anys 1883-84 són decisius. De primer els veiem units de manera com qui diu simbòlica, probablement casual: el dia 28 de febrer de 1883, a la seu social barcelonina de l'Associació d'Excursions Catalana, es va llegir una conferència de Pere Alsius sobre una seva excursió a «Serinyà i Caldes». Alsius no devia ser present, des del moment que era molt freqüent que els socis delegats fessin arribar per correu les seves comunicacions. D'aquesta manera, no pogué escoltar la conferència de Francesc Maspons llegida aquell mateix dia, relativa a una excursió a Argentona (Bru 1883). El fet no tindria major transcendència, però Maspons hagué de recordar el seu amic de set anys enrere. I en parlarà, en efecte, ben aviat.

L'ocasió fou una «Excursió col·lectiva a la Garriga, Bigues i castell de Montbuy», del 29 de juny de 1883 (Maspons 1884). Des de la seva casa pairal a Bigues, on passava l'estiu, Francesc Maspons va anar a l'estació de la Garriga a recollir els seus consocis procedents de Barcelona, entre els quals Ramon Arabia, i va unir-s'hi per dur a terme plegats l'excursió. Ell mateix en redactà l'acta. I, al moment de fer-ho, volgué descriure el punt de partença: la Garriga on, tal com hem vist, hi havien estat l'any 1877 tant Ramon Arabia com Pere Alsius. El nostre autor en recordava bé els articles que tots dos havien publicat a les *Memòries de l'ACEC*:

Com l'Associació o bé individus de la mateixa ja s'han ocupat d'ella [de la Garriga], deixaré jo de fer-ho. Me referiré doncs a lo que n'ha escrit l'esmentat Sr. Arabia en sa excursió particular feta en 9 d'agost de 1877, que va inserta en lo volum I de *Memòries* de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (Barcelona, imp. de Jepús. 1880. p. 54); lo que n'ha contat nostre consoci també, D. Pere Alsius, en lo mateix volum, p. 132 [...]. També vaig jo ocupar-me'n, si bé que poc, en mon treball «Lo Vallès» que va insert en l'*Anuari* nostre de 1881 (Barcelona, imp. Jepús, 1882, pl. 84).

I, per fi, Pere Alsius i Francesc Maspons es van poder conèixer de persona. La Junta de l'AEC havia decidit, aquell mateix any 1883, d'activar una Delegació de l'entitat a Figueres, sota la presidència interina de Cels Gomis. La data escollida fou, al capdavant, el dia 28 de juliol, jornada per a la qual el president Francesc Maspons i Ramon Arabia, conferenciant, havien de viatjar a la capital de l'Empordà. Tenien prevista, a més de la inauguració de la Delegació i d'una vetllada musical el mateix dia de l'arribada, de visitar l'endemà l'església canonical de Lledó i les viles de Besalú i Banyoles. Tot i que, amb aquest programa ja decidit, és possible que Alsius ja fos al cas de la visita que li havien de fer els seus dos millors amics de

l'Associació Catalana d'Excursions, una setmana abans de la festa Cels Gomis va voler convidar personalment el delegat banyolí amb la següent carta:

[Paper encapçalat: «Canal del Alto Ampurdán. Dirección».]

[Carta 578]

Figueres, 22 de juliol de 1883

Sr. D. Pere Alsius. Banyoles

Molt Sr. meu, acabo de rebre carta del company Arabia, en la que em diu que el 28 del corrent [mes de juliol] vindran ell, Maspons i Labrós i algun altre [= Josep Galceran] a donar una conferència a aquesta ciutat [«Fets i propòsits de l'Associació Catalana d'Excursions»] i que desitjarien trobar a V. aquí, en lo qual hi tindria també un gran paer lo qui suscriu.

Lo plan és lo següent: donar lo dissabte al vespre una conferència en lo Teatro, conferència seguida de una vetllada literària-musical; lo diumenge al dematí anar a veure la Canonicata de Lledó i les tres iglésies de Besalú, vila on dinarem; i la tarda anar a Banyoles per a poguer pendre a l'endemà lo primer tren que surt de Girona.

Si V. té l'amabilitat d'acompanyar-nos, faci'm l'obsequi d'avisar-me, dirigint-me la carta a les oficines del Canal de l'Alt Empordà, on me té a la seva disposició per a qualsevol cosa que se li ofereixi. Sens més, lo saluda coralment son afectuosíssim y SS. Q.S.M.B., Cels Gomis.

Convé assenyalar que el text de la carta és decididament lacònic i, sobretot, que Gomis no informa el consoci del veritable motiu de la trobada, és a dir, la constitució de la Delegació a Figueres, per ell mateix presidida. És més, de fet Cels Gomis es limita a complir un encàrrec de Ramon Arabia: convidar de manera explícita Pere Alsius a la cerimònia i, de passada, a l'excursió. Un acte de gentilesa. És ben possible, però, que per motius personals i ideològics no hi hagués bona relació entre els dos socis delegats. Aviat veurem un exemple d'òbert desacord de caràcter científic. De moment, però, trobem que sembla ben bé com si Alsius i Gomis volguessin evitar-se: el banyolí no va desplaçar-se a Figueres per assistir a la cerimònia; i Gomis, sense renunciar a l'excursió de diumenge a Besalú, va tornar-se'n directament cap a Figueres sense passar per Banyoles. Hauria estat una bona ocasió per trobar junts i en harmonia els tres pilastres de la Catalana acollits a Banyoles per l'amable Pere Alsius.

Perquè d'amable el nostre soci delegat en va ser amb els seus consocis, tal com testimonia l'acta del Secretari de l'excursió, Josep Galceran. Des de Besalú, el dia 29 de juliol de 1883,

al cap d'una hora havíem ja arribat [a Banyoles] i saludàvem a l'amable consoci Sr. Alsius, ab qui tot seguit nos dirigírem al Monestir. [...] Nos entretinguérem bona estona repassant les nombroses e importants làpides empostrades en les parets, a fi de confrontar-les ab los calcs i dibuixos que en altra ocasió n'havia tret lo Sr. Arabía. [...] Era tard i tinguérem que despedir-nos del Sr. Alsius, lo que férem tots ab recança, puig difícilment pot trobar-se guia més amable i competent que lo il·lustrat autor de l'*Ensaig històrich* de sa vila natal (Galceran 1884).

No coneixem altres contactes entre Francesc Maspons i Pere Alsius.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALSIUS, P. (1872): *Ensaig històrich sobre la vila de Banyolas*, Barcelona, Estampa de L. Obradors i P. Sulé.

BRU, J. (1881): «Excursió particular á las covas de Moncada», *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, núm. 36-37 (setembre-octubre de 1881), p. 222-225.

— (1883): «Secció oficial. Anuncis oficials», *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, núm. 52 (gener de 1883), p. 2.

— (1886): «Tadicions populars catalanas», *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, núm. 91-92 (abril-maig de 1886), p. 86-90.

GALCERAN, J. (1884): «Excursió col·lectiva a Figueres, Besalú i Banyoles», *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, núm. 65-66 (febrer-març de 1884), p. 41-47.

MASPONS, F. (1876): *Tradicions del Vallès*, Barcelona, Impremta La Renaixença.

— (1882): «Lo Vallés». *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana – 1881*, Barcelona, Estampa de Jaume Jepús.

— (1884): «Excursió col·lectiva a la Garriga, Bigues i castell de Montbuy», *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, núm. 68 (maig de 1884), p. 86-95.

— (1952): *Tradicions del Vallès*, Barcelona, Barcino.

OSONA, A. (1881): «Excursió particular al Puigsacalm i cinglera dels Aiats», *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, núm. 36-37 (setembre-octubre de 1881), p. 225-233.

PUIGVERT, J.; PUNCERNAU, C. (eds.) (2016): *Pere Alsius i Torrent (1839-1915). Un farmacèutic entre la Renaixença literària i la científica*, Banyoles, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, «Quadern, 36».

SAMPER, E. (2013): *De l'anarquisme al folklore. Cels Gomis i Mestre (1841-1915)*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili.

VERGÉS, À. (2016): «L'obra folklòrica de Pere Alsius i Torrent», dins J. PUIGVERT; C. PUNCERNAU (eds.), p. 177-184.